

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Udrag fra Moralske Tanker (DK)

Citation: Holberg, Ludvig: "Moralske Tanker", i Holberg, Ludvig: *Moralske Tanker*, udg. af F.J.Billeskov Jansen ; Jørgen Hunosøe , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1992, s. 373. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg13val-shoot-idm139659561906016/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Moralske Tanker

ger helt af tiden og stedet (II, 84), ligesom hvad der er fortjenstfuldt eller lastværdigt (II, 96). I hver tidsalder går noget frem og andet tilbage. Verden går hverken frem eller tilbage (III, 41).

Lad os spørge: hvad er lykke og hvorledes opnås den? Mest består din lykke i den indbildning, at du er lykkelig (I, 83). For opfattelsen af begreberne lykke og ulykke afhænger af dig selv (I, 109). Denne filosofi, som har støtte hos Seneca og Montaigne, må ikke sluges rå: Når stoikerne hævder, at kun en vis mand er lykkelig, nemlig fordi han ikke lader sig anfægte af sindsbevægelser, så er det urealistisk: ingen kan væbne sig helt mod de smerter, som pludselig ulykke eller angreb fremkalder i sjælen (III, 97). Hvem er lykkeligst, købstadens eller landsbyens beboere? Bonden har alle fordele (I, 164). Men til syvende og sidst, så er fuldkommen lykkelig kun den tosse, der lever suverent i sin egen fornuftløse verden (II, 1).

Et fornuftigt menneske sørger for at få venner og forlige sig med fjender (I, 146). Han spiller ikke den ædle tid med unødige sysler (I, 177), eller med kunstneriske forsøg, han ikke har gaver til (I, 84).

Nogen viden er mere værd end anden

Allerede i fortalen til *Natur- og Folkeretten* gav Holberg en vurdering af videnskabernes rangfølge. Han satte, med en reverens, teologi først, men insisterer på den moralske filosofi, hvortil naturretten hører, videre historie og med noget forbehold filologien. Inspireret af Montaignes pædagogiske kapitler (*Essais* I, 25 og 26) giver Holberg en dybtgående fremstilling af sin overbevisning om kundskabers værdi for barnet. Der skal begyndes med den »Morale«, som lærer hvad »Naturens Lov« tilsiger fornuften at tro, og først derefter åbnes for kristendommens teologiske mysterier: »Hvis een lærer Theologie, forend han lærer at blive Menneske, bliver han aldrig Menneske« (s. 37). Af samme vigtighed er historie; nyttige er matematik og fysik. For samfundet er agerdyrkning så betydningsfuld, at det burde være genstand for et akademisk studium. Ingen studeringer må drives så langt, at lærdommen gør sin mand rasende, dvs. gal (I, 5). Holberg sætter sammesteds spørgsmålstegn ved retorikken; han er jo ikke meget for sprogets pynt, skont han i *Moralske Tanker* dyrker det fornemme billedsprog. Han er klar over, at en præcis populærvidenska-

belig fremstilling ikke kan undvære fremmedord (III, 85). Men inden for digtekunsten tager han afstand fra de obligatoriske rim (III, 14). Det er et originalt træk i Holbergs pædagogik, at efter hans forslag bør universitetslærerne ikke forelæse, men besvare de studerendes spørgsmål (III, 68).

Så vigtig historieforskningen er, så vanskelige er dens vilkår, inden for alle perioder, den skal behandle (III, 91). Da al tilegnelse af solide kundskaber er besværlig, må man forundre sig over den dristighed, hvormed uvidende mennesker udtaler sig (I, 86). Selv om vi nok véd, at der findes genveje til ry for lærdom (II, 89). Ligesom en påtaget højtidelig mine – for en tid – kan imponere folk (I, 161).

Samfundshensynet begrænser vor frihed

Når essayisten Holberg taler alvor, er hensynet til samfundets, statens trivsel altid med. Vi kan prøve det på *Moralske Tankers* forhold til venskabet, et klassisk tema fra Cicero: *De amicitia* og Montaigne: *De l'amitié* (*Essais* I, 28). Venskab er en sjælden og uskatteleg dyd. Men hvis den øves som onde menneskers solidaritet, må den fordømmes som en samfundsfjendtlig sammenrottelse (III, 142). Holberg kræver humanitet overalt hvor man forsøger at omvende ikke-kristne (III, 74). Han holder dog fast ved, at religiøse fanatikere, som påberåber sig åbenbaringer, og ateister, der vil udbrede deres fornægtelse af dommen efter døden, må samfundet bevæbne sig mod (I, 81).

I to på hinanden følgende epigrammer og tilsvarende epistler har Holberg manet til stor forsigtighed ved private og statslige reformer af svagheder: man havner let i den modsatte grøft (III, 37); derfor må alle konsekvenser af ændringer overvejes nøje (III, 38). To andre kapitler vil vejlede de styrende, når de vælger mellem ansøgere. For ikke at blive offer for falske indyndere skal de dømme efter udsagn fra ansøgernes ligemænd (I, 107), og så skal de sætte de udvalgte til netop hvad disse er dygtige til (II, 41).

Til sin epigramsamling havde Holberg sat passager af Senecas skrift *Om Velgørelser* på vers, og i *Moralske Tanker* danner et kapitel (IV, 114) et sidestykke til samme *De beneficiis*. Med en interessant psykologisk-social pointe: Du kan med frit sind modtage en gave fra en høje-